

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 9

Fylke: Buskerud

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Aal

Emne: Aard og plog

Bygdelag: Nordbygd

Oppskr. av: Aste Kirkerud

Gard: Kirkerud

(adresse): Lavelde

G.nr. 64 Br.nr. 3-4

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Ja*

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Emnenr. 9. Aard og plog, Aard (ein) uttalast at fjuk l. Det er eit hælde, ukjentt reidstap, her i bygdi, so de lgt orsaka, at eg ikkje kan gje nokon utgveing um den. Men sovidt eg har høyet vart arden bruket i Gol aa kanstje den er i bruk der enno. I gammal tid sette du jamt poteterne i kvar for. Det vart aa so tett med raden, at du fekte ikkje bruke annan reidstap ell grov, naar du skulde reisa potetene for ugros. Fering 1900 og utover, vart det fleire og fleire, som sette annar kvar for. Det vart aa lenger millom radene, so sume fekte gjort seg eit reidstap liksom de arde som du drog millom potetradene. Det var berre eit skjeer paa disse ardene, som rota opp jordi og ugros. Eg og sume andre her i bygdi kjøpte hvepplag, som one kjøyd millom radene. Du brukast ogsa sume stader til aa kjøra opp rader naar du set poteter.

Plog (ein): Um riktig gamle plogtypus kan ikkje eg segja mykje um. Det vart note fortalt um, at du brukte treplogar, men

nokeon slike har eg aldri sett ell høyrte mykje um, so eg kan ikkje seija noke um dei. Dei plogarne som bruktest fyrste eg minnes kring 1880 aari, og som vist hadde vori dei vanlege i lange tider, likea paa nr. 11 paa ridsset dytkear. Det var stutte og lette plogar, og det laut dei vara, for dei fleste av aakerarne var smaa overb steinfulke. Det laut oftast vara eit par „gravstekarar“ med, som grov og spadde kring skinar, og røysar der ikkje plogen kunna komma til. Dei sama aakerarne bruktest kvart aar, og dei laag helst der det var noke brattslatt og lett jord.

Plogarne var heimsmedde av smedar i bygdi. Dei kjøpte oftast jern sjölve og kol brunde me sjölve aa so fekk smedene ei litt daglön for aa gjera plogen. Me var so heldige her i bygdi, at me hadde ein god smed, som smidde plogar aat alle i bygdi ja aat andre bygdar ogöo. Det var min morbror Torstein Lappegaard.

Han droiv med smeing og smedkering fraa 1860 aari til vel 1900. Plogen som dei brukte i 80 aari og utover, til vel 1900 var som fyr nemnt umlag som nr. 11 paa ridsset.

Det var daa fyrste plogaasen (ein) som var av god björk. Balerst paa plogaasen var eit opprettskaarnde tre som styret var festa til i övre enden. Til nedre enden var festa eit trekk sterket jern, som kallast „grötvolin“. I fremste enden av grötvolin (ein) var so plogstejeret (eit) säura (säaa) säsmars med desene. Veltejöle (ei) var vridde og

festa til plogskjæret med naglar og til plogaasin med skruvar. Den var av godt staal, so den held vegg rein og blank. Pistilen (ein) var gjennem plogaasin aa gjekk ned framfor skjæret likt jupst med dette. Den var av staal ell med innlagt staal i eggen. Ikring plogaasin og pistilen var plogringen og frinst i enden av plogaasin ein jernkrakke til aa hekke ploglekteje i. Paa baksida av plogaasin var det ein kelods, som ploget laag paa, naar dei køyrd, attende.

Det var vist varleg, at dei hadde tvo plogar paa kvar gard, „nordplog“ og „sørplog“. Eg har sett i gamle skiftebrev, at det der registrert to plogar f. d. eit skifte i Dale av 1787 „2 plover med behørig redskap 1 dalen og 2 ort.“ Grunnen til at dei hadde tvo plogar var vel flum. Det ein, var no det at plögde dei til same kantem kvart aar, so vildt jordi hope seg opp paa den kantem, der dei slutta føri. Plögde dei derimot sumne aar nord og sumne aar sør, so vart jordi lik i baar kantar. Desutan var det mange stader, at aakeren var like inn til gjerde ell skunrøyar, so dei ikkje fekk plögge ut føri, „dei hadde kje vesde“, som dei sa. Daa var det ogio kringt aa ha ein annan plög aa plögge vinda med. So var det no godt aa ha ein plog paa „varastyre“ um den ein skul ryke sunat i hardaste vaaraarne. Det varlege djupet paa plögføri paa gammal aaker var kring 6 tommer.

4
Kring 1900 ja, kanskje lidt før, kom det
ei ny plogtype i bruk her, som kallast
„vendeplog“. Etter den tidi vart det heilt
slutt med de gamle sanna plogarne.
Det var ein fraa stul O. A. Grand, som
bygde eit verkstad fraa Vangen i Stal,
og tok til aa laga desse plogarne, og dei
har vori dei ~~har vori dei~~ vanlegste plogar
her sidan til aa plögga vanleg aker med.
Den fyrste vendeplogen eg kjøpte ga eg
kr. 18. aa for. Dette var bruket kring 1897,
men no er vist prisen mange dubla.

O. A. Grand laga modeller til plogskjar
og veltefjolar aa sende til jernverktadar,
aa fekte dei stöypt og tilforma der aa
so smidde han resten aa sette saman
plogarne. Vendeplogen er noko lengre
og større enn dei gamle plogarne og so er
det ikkje ristil, men skjaret er mykje
större og sterkare. Plogassen er av tre, god
björk. Underst er grövölin eit solid jern
med ein tapp i framenden, som gaar
i eit hol i skjaret. I bakenden ^{halen} er den sanna
sammen med eit jern, som gaar opp i plogassen aa
er nagla saman med tre, som gaar opp
til styret. Skjaret og veltefjöl er festa saman
med naglar. Uppaa plogassen er festa
eit rundt jern med ein ~~tok~~ krok i enda
til aa hekte i eit hol i veltefjöli. Naar
ein tek or kroken kan ein altso smu
baade skjaret og veltefjöli fraa andre
sida. Solids kan dei plögga baade fram
og attende med sama plog. Funnit og
under plogassen er ei liki tröse, som dei

kan stelle høgt ell laagt, etter som du vil plögga djupt ell grunt.

Draget som du brukte og brukar enn o kallast "skoklar" (ett skoklarar.) Det er tvo dragarmar, umlag som skjeter festa til eit tværbre med jernbrenner. Midt paa tværbret var ei jernbrenner, plögkespæ, som du hadde, "plögleskje" i, som du brukte paa beroken paa plöggen.

No sunnar laga du skoklarne lettare. Dragarmarne er stultare og so er det eit grant jernleskje fraa dragarmen burki tværbret. So har du ei rein ell ein faunne festa i armarne og den ligg over hesteryggen aa held armarne uppe. Disse skoklarne er snylke lundagare naar du skal omu ell apa hestene.

I gammal tid, var det sjeldan du plögde upp att grasmark, det var du gamle aakerarne aar etter aar. Nu har ^{vi} det dyrke myr her i bygdi og du fliste plögde nok upp eit stykkeke kvart aar, men det var weigt arbeid med dei gamle plöggarne. I Lappegaard smiddo so ein større plog til aa plögga grasmark med. Den var nok betre, men det var tungt aa dra for ein hest. I Hering 1900 og utover var det flere, som kjøpte av dei moderne store voldplogar fraa maskinforretningarne aa sette tvo hestar for aa dra gjelke det bra. No er det nok vanleg, at du plögger upp baade myr og annan vold kvart aar. Gammol ein traktor er komen her aat bygdi, men den trur eg vert mindre bruk for. Det er for smaa arealer her,

6

Det er stor framgang og stor skilsmåte
paa jordbruksredskap dei sidste 50 aari,
fraa smaae ploegar til store moderne,
fraa jernskodde redskaper til greip og gode
staalspader, fraa smaae staurstenger av
jern til store staalstenger og steinbrytere.

Det var først i 30 aari det kom fart i
nybrottsarbeidet, so no er det mest av
den dyrke marke rimstaa for stein og
slaanasteina og hesteriva tek mest
av aarnarbeidet.

Arde uttakast al med hjuk l og plog
med hjuk l. Naar dei smelte jern og staal
segger me, at dei sjöar det samvare,
(shas, sjöa, sau)

Til spursmaal 16. 21. 22. 23. Nei.

Den 15/3 - 1878
Karl Kjerfalden

1414

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING